

natokról, atlantiszokról és már sohasem fölmerülő szigetekről énekel Szepesi Attila. Magánya tulajdonképpen kollektív magány, ebben a létállapotban rakja egymásra az idő rétegeit. A *Szkopjei nyár* című kötetzáró vers ars poetica jellegével erre utal:

*Én akit annyi pályaudvar
fogadott egyszülött fiának
ülök a lépcsőn
utolsó cigarettám morzsolom
s reményeim füstfüggönyén át
elnézek arcokat fákat tűzfalakat*

-----
*szemben mindig szemben a lámpacsönd
ágerdő szigetek szalag-sora
mielőtt megérkeztem indulok
augusztus 25 ólmos eső zuhog
„ÚJ VÁNDORLÁS ÉS ASZÁLY KÖVETKEZIK”*

S hogy mi jöhet ezután, azt Bornemisza Péter, még ma is előkelő nevű *hegedős*, pontosan 400 évvel ezelőtt már tudta: „Mikor az emberek látják a fákat levelezni és kibimbózni, akkor örülnek, mert tudják, hogy a csattogó fagyos télből kimenneknek, mert a nyár közel, amint az fák és füvek mutatják...” (*Magvető*, 1973.)

SZAKOLCZAY LAJOS

Orbán Ottó: Emberáldozat

„Rohadt egy szakma mesterdalt faragni, Walter” — mert az ostrom, a tömegsír, az exhumálások végén hogy is lehetne szépeket mondani már. Orbán legújabb kötetében a szépség friss teteme látható csupán abban a pillanatában, mikor a költő kihúzta belőle a kést. „Nesztek! Iszonyodjatok, vagy ha még mindig ragaszkodtok hozzá, gyönyörködjetek anatómiájában!” De az értők fölmenthetik a költészet elagott úrnőjének gyilkosát. Cinikus mondata után maga is eliszonyodik és nemsokára elsírja magát. Micsoda virtuóz lehetett volna belőle! Tobzódjon külföldi költők átültetéseiben? Megteszi, mert úgy ismeri a magyar versnyelvet, mintha ujjaira húzott gyűrűk összeütéseivel játszana el egy szimfóniát. Új kötetében csak két verssel utal erre a tudásra, a Kosztolányi sírja és A régi ház címűekben; gesztusa kétféle, egyik az *ezt is tudom*, a másik az *önmagával semmisítem meg efféle tudásom ideálját*. A Kosztolányi sírja képletes szonett; költészet-sír, nem költő-sír.

*Ringyó, tisztelt csontváz, a vers tökélye,
ha betemet balsorsod konok éje,
mással hentereg új stílusú kéje.*

*Fújd el sírod halál-ezüst ködét,
látod a vasbeton tar üstökét,
fönt: romos menny, lent: ipar, füst, sötét.*

A régi ház egy verkli dallamára, az angol—amerikai groteszk vers, a ravatalbárók giccschalottjainak mosolyával, mégis saját halottjainkon való megrendüléssel szól: az

*Anyám igazi úrinő,
lábán fémcsatos lakkcipő,
vállán valódi róka-kepp
és a kosztümje műrmek,
ciklámenszín és encián,
s így szól: „Pá, édes Mancikám”.*

után a

*Kilakoltatott szellemek,
poruk a semmiben lebeg,
s míg az apáca-fityulás
halál csontjukon pikuláz
s hörög az úri térzene,
lesik a holdból: vérzem-e?
Csodás, csodás, csodás gyerekkor.*

Akik ismerik Orbán egész költészetét, visszagondolhatnak e sorokból régi bravúrajaira.

„Én sem leszek már Rimbaud” — mondta Pilinszkynek, mikor hármásban ülünk a Nácisz eszpresszó tükrei alatt 1957-ben. Akkor már túlnőtt a rimbaud-i koron. Ezt csak azért bátorkodom leírni, mert Orbán Ottó költészetében akkor még megalapozott vágy feszült a francia zsenije iránt. S mostani önmagából visszatekintve sokszor emlegeti az árvaházi csodagyereket. A fenti sóhaj kifecsegése kulcs lehet hajdani, s ma már ironikusan visszatérő nosztalgiaihoz. És jobb megértése miatt hadd bonyolódjam további indiszkréciókba is. Együtt jártunk egyetemre, ő aki végigjárta a vendéghallgatók előadások körüli mellékösvényeit, idősebben velünk kezdetett csak az egyetem polgáraként. Sokkal többet tudott nálunk. Volt benne valami koravén. Már Whitmant és Blake-t fordított, versei tökéletesek voltak, a nyár és a női testek sárgája és barnája váltakozott a korom hatalmas muszlinfátylának előterében, s én még a Gellérthegy őszi színeit sem tudtam versbe jeleníteni. Néhány tanárral tegeződött. Sokan ezért sem szerették, de ő áhítozott a szeretetre, bocsánatkérő volt. S amilyen sokat küzdött az egyetemi felvételért, olyan hamar otthagytott bennünket declinációstul, Szepsi Csombor Mártonostul; kirándulósos, „kinevet a végén?” játékainktól ellépett szabad foglalkozású írónak. S beíratta a telefonkönyvbe: Orbán Ottó költő és műfordító.

Nem tudtuk, hogy milyen szörnyű gyerekkort élt át abban a városban, ahol velünk volt.

*Ahol leköptek göndör hajamért
és édesen csurgott lábamon a sűrű nyál*

S ha azt mondjuk, hogy a gyerekkor meghatároz egy életet, akkor logikus, Orbán Ottó élete szenvedésekkel, megaláztatásokkal, megaláztatásképzetekkel, a váratlanul föltámadható szörnyek elleni készenléttel, s dacos ráolvasásokkal telik azóta is. Szeméből még ma sem tűnt el a tört fény, a fölismerhető félelem jele, nagyon jól tudja, hát leplezni próbálja okos mosolyával, okos költészetének iróniájával és grimaszjaival. Árvaságra árvaház következett, a „nevelőnök vércse-pofonjai”, a havi kimenő és visszatérés „egy mosott gatyákkal csábítóan kitömött zsákkal” — „és egy törpe Chaplint lát az idő, ahogy kalimpálva rohan a meredek úton a savanyú szájjú felnőttkor felé”. Talán csak most bújhatott vissza a félelem az üregébe, ha most mer beszélni róla szabadon. Mert őt verseskönyve közül az Emberáldozat a legemlékezőbb és az emlékek következtében a legdrasztikusabb, itt döbben rá igazán, hogy a tömegsírok után nem lehet mesterdalt faragni. Nem hiszem, hogy Ginsberg és Corso pszichoanalitikus szóáradata szabadította volna föl, inkább a világ mindannyiunkat érintő közös lényege. Hol van már első kötete, a Fekete ünnep esztétikus, pontos rímekbe, szép képekbe rejtett emlékezéseitől? Attól, amikor még

megnyerő költő akart lenni szenvedéseivel. Az is volt. Mondhatták rá, itt nagy költészet érlelődik mondandójával és formai bravúrjaival. S most megdöbbenve láthatják a villamosvezetőnek állt királyfit.

Mégis, mit tehet az ember, hogy ebben a költőietlen világban költő maradjon? Mégis a költészet karámjában kell élni, ha már verset ír. Lehet groteszk, ironikus, kiábrándult, drasztikus, alpári, alpári tárgyaihoz, mégis a költészetben belül. A túllazított költészetben belül akár, mely annyira végső, hogy minden pillanatban semmivé robbanhat — a csönddé, korunk kísértetvé. Orbán többféle módon tette alkalmassá magát a modern költészet gyakorlásához. Bőbeszédűvé vált éppen a csönd elleni kihívásként. S íme, az anyagában tobzódó ember pátosza! A juhász, aki pásztorbotokat faragott, vadkörtefa alatt furulyált, kihányja az akolból a ganét, nekilát a birkanyírásnak, s még egy kis kost is kiherél, netán levág. Orbán visszament a munkához. S hogy mégis művész maradjon, patétikussá kellett válnia, mert csak ezzel a nagy szelfújással emelheti föl lusta tárgyait. Aztán a szépség hulláit otthagya a valóság élő roncsai között, megzavarva bennünket, hogy ne tudjuk, melyiket szerethetnénk jobban, a halott szépet, vagy a csúnya élőt. Az eget, a földet, a napot, a szelet, a vizet, az állat- és növényvilágot visszaállította elemi erejű nyersségébe. Kiteregeti elének ebbeli tettei láttelejét, hadd kísérjük végig akciója történetét elejétől végig. Ezzel olyan megnyerővé válik, mint az a bohóc, aki szerepéből kibeszél szeretetünkre vágyva, hogy aztán az ellenkezőjére váltsón, zászlósan hirdeti másodlagosságát valami kollektív költészet jegyében.

Nemhiába címadó vers az Emberáldozat. Gerince Orbán költészetfilozófiai gerince is. „Láttam a földet — Láttam a vizet — Láttam a szelet — Láttam a csillagokat — A vers a műkedvelők célja — Istent tagadni olcsó élvezet — Istent alkotni sem nemesebb öröm — Pogánnyá tégy megfoghatatlan — Az öröklétet egy ágyon éltem át — A névtelen neve: ütemes lihegés — A sejtek kicsapódó többlete — Az úr burája alatt a szerelem csavarta föl a lángot — E porfészek hősét csak a megszokás mondatja hősnek — De sejtről sejtre szálló rögeszméje: tűz. — Ő a gyereksírás a világ küszöbén — Földet, vizet, szelet és csillagot bámulva rá hasonlítok.” (*Magvető*, 1973.)

ÁGH ISTVÁN

Gyertyán Ervin: Párbeszéd sokszemközt

Szokásához híven megint nagyon érdekesítő és gondolatokat ébresztő könyvet bocsátott közre Gyertyán Ervin, és ez így van még akkor is, ha az izgalmas kérdések közül jó néhány mesterségesen felszítottnak bizonyul, az olvasás közben élelt gondolatok pedig nagyon sokszor az övétől lényegesen eltérő eredményhez vezetnek. A *Párbeszéd sokszemközt* ugyanis minden eddigi művénél markánsabban tartalmazza Gyertyán gondolkodói erényeit és gyengéit: a kivételesen érzékeny problémalátás képességét, széles körű és sokoldalú szakmai felkészültségét, a gondolati újratörés bátorságát, magas fokú vitakedvét és készségét — hogy csak a legfontosabbakat említsük — az egyik oldalon, a másikon viszont a túlságosan nagyvonalú megoldások iránti hajlamát, a kellő alaposágú és elmélyültségű érvelés gyakori hiányát, egyszóval azt a tulajdonságát, hogy a kérdőjelek felrajzolásában általában sokkal erősebb, mint a pozitív kifejtésben.

Ez az utóbbi megállapítás legkevésbé irodalomtörténeti munkáira érvényes. József Attila költészetével foglalkozó könyvei — különösen a nagyon értékes *Költőnk és kora* — után a mostani kötetben levő három életrajzi tanulmánya is ezt igazolja. Ezeknek az írásoknak középpontjában a József Attila életében fontosabb